

Rödspoven i Kristianstads Vattenrike 2008

Den ståtliga rödspoven är kanske den största klenoden i Kristianstads Vattenrike. Rödspovens karaktäristiska spelflykt är ett välkommet vårtecken och det går knappast att undgå att höra det genomträngande lätet vid ett besök på Håslövs ängar. Nu verkar det som att rödspoven är på väg att hamna i brygga – sakta, men stadigt minskar antalet rödspovar i Vattenriket, Skånes enda säkra häckningslokal för arten. En redogörelse för situationen 2008 kommer här.

**RICHARD OTTVALL, HANS CRONERT, GREGER FLYCKT, THOMAS LINDBLAD,
PATRIK OLOFSSON, ROINE STRANDBERG & NILS WALDEMARSSON**

Rödspoven var troligen mycket allmän på Gotland och Öland under mitten av 1800-talet. Kring sekelskiftet återstod emellertid endast en liten rest på Öland och den var då borta från Gotland. Den konstaterades häcka i Skåne första gången 1922, återkom till Gotland 1933 och ökade i antal för att under 1980-talet fram till mitten av 1990-talet uppgå till drygt 350 par i landet (*Gärdenfors 2005*). Den positiva utvecklingen var emellertid relativt kortvarig och under det senaste decenniet har nedgången varit dramatisk.

I Kristianstadstrakten observerades tre rödspovspar 1928 och fyra par 1930 vilka sannolikt var häckande fåglar (*Rosenius 1937 i Ekberg & Nilsson 1994*). Från 1940-talet finns uppgifter från Håslövs ängar med som mest 25 par 1949 (*Ramel 1952 i Ekberg & Nilsson 1994*). Beståndet tycks ha minskat under 1950-talet, men vid den första totalinventeringen av arten i Helgeåsystemet 1968 påträffades 94 par (*Schönbeck 1971*). Kring denna tidpunkt hade rödspoven san-

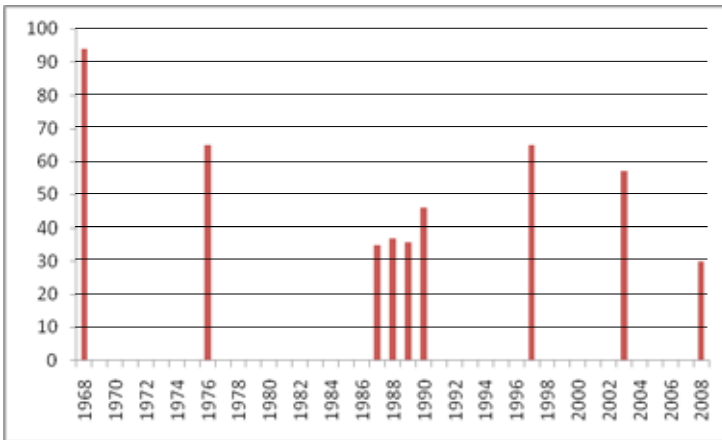
nolikt nått en ”topp” och arten gick sedermera tillbaka fram till slutet av 1980-talet. Åren 1987-1989 observerades 42-46 par i nordost varav ca 35 par i Kristianstads Vattenrike (*Thomas Lindblad opubl.*). Se *Figur 1 och Figur 2 på sidan 2* för rödspovens beståndsutveckling i Vattenriket samt Håslövs ängar fram t.o.m. inventeringarna 2008.

Restaureringen av strandängarna längs nedre delarna av Helgeån i Kristianstads Vattenrike från slutet av 1980-talet fram till mitten av 1990-talet bidrog sannolikt till att rödspovsbeståndet ökade från drygt 40 par till 63 par 1997 (*Cronert & Lindblad 1998*). Sex år senare var beståndet något mindre med 57 registrerade par (*Cronert & Lindblad 2004*).

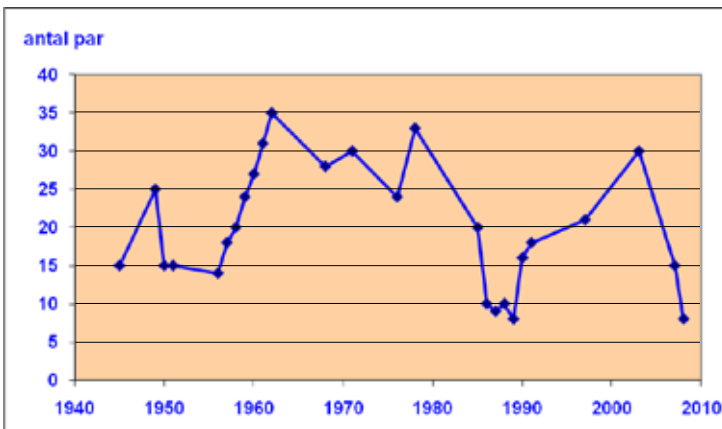
Efterföljande år upplevdes dock att en påtaglig minskning ägde rum parallellt med att framgången hos de häckande paren uppfattades som låg. Men säkra uppgifter saknas om beståndsutvecklingen. Därtill finns en dokumenterad kraftig sentida minskning på Gotland (*Johansson m.fl. 2007* – 75 %

minskning från 33 till under tio par under 2000-talet). På Öland är uppfattningen att rödspoven har minskat på senare år (*Thomas Johansson muntl.*). Med tanke på att en totalinventering av strandängar på Öland skulle genomföras 2008 var det angeläget att också återinventera rödspovsbeståndet i Vattenriket.

Figur 1. Antal häckande rödspovspar i Kristianstads Vattenrike vid inventeringarna 1968, 1976, 1987-1990, 1997, 2003 samt 2008.

Figur 2. Antal häckande rödspovspar på Håslövs ängar vid inventeringar utförda under perioden 1945-2008.

Metodik

Tidigare rödspovsinventeringar i Vattenriket har framför allt genomförts enligt en förenklad revirkarteringsmetod med tre-fem besök under häckningsperioden (15/4-10/6). Rödspoven har vid flera tidigare inventeringar ingått som en del i inventering av samtliga simänder och vadare.

Den första heltäckande riktade rödspovsinventeringen organiserades av Erik Schönbeck 1968 och den följande av Åke Svensson 1976. Vid dessa inventeringar organiserades en gemensam inventeringsdag (förmiddag) i mitten av maj med 6-20 inventerare som delade upp inventeringsområdet. Därefter gjordes kompletterande besök på vissa lokaler.

Till den "spontana" inventeringen 2008 bestämde vi oss för att försöka genomföra en totalinventering av rödspovarna genom att förlägga ett enda besöksstillfälle till en lämplig förmiddag tidigt på våren. Inventeringsmetodiken kan kallas för *simultanmetoden*. Den grundläggande tanken med denna metod är att få en god indikation på ett fågelbestånd i ett större område med flera dellokaler. Detta kan uppnås med en lägre arbetsinsats jämfört med en revirkartering, där "exakta" siffror på dellokalerens beståndstorlekar ofta prioriteras högt.

Vi var alltså först och främst intresserade av att räkna totalbeståndet av rödspov och fäste mindre vikt vid fördelningen av par mellan olika delområden. Men då Patrik Olofsson och Hans Cronert inventerade rödspov, tofsvipa och sydlig kärnsnäppa på Håslövs ängar under 2008 på uppdrag av Biosfärkontoret/Naturvårdsskötsel, Kristianstads kommun, såg vi också en möjlighet att jämföra simultanmetoden med revirkar-teringsmetoden.

Vi strävade efter att sammanstråla en dag när flertalet rödspovar var utparade men ännu inte hade påbörjat ruvningen. På så sätt hoppades vi minimera risken för dubbelräkningar eller underskattningar men ändå få ett bra underlag för den totala beståndsstorleken i området. Erfarenheter från tidigare år låg till grund för att samordna

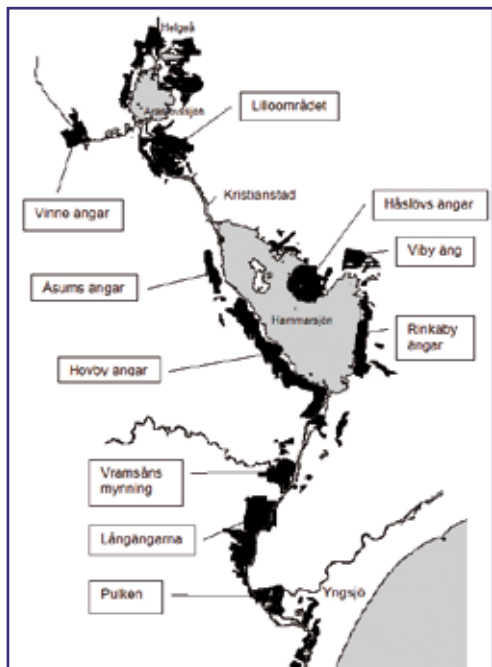
en inventeringsdag under perioden 5-15/4. Notera att detta är ca en månad tidigare än den gemensamma inventeringsdagen åren 1968 och 1976.

Sålunda utsågs söndagsförmiddagen den 13/4 till inventeringstillfälle och vi delade upp oss i följande tre delområden: norr om Kristianstad (Lillöområdet med Ister näset, Blackan och Västra Fäladen), runt Hammarsjön (Åsums ängar, Hovby ängar, Håslövs ängar, Viby äng och Rinkaby ängar) samt söder om Hammarsjön (Vramsåns mynning och Långängarna). Två områden som inte besöktes men där det möjligen fanns rödspovar var Vinnö ängar/Karpalund och Pulken. *(Se karta på nästa sida för orientering.)*

Starttid var kl. 07 och respektive inventerare ägnade två-tre timmar (på Håslövs ängar närmare fyra timmar) till att långsamt

foto John Iarsen

vandra runt i området till dess att tillfredsställande täckning hade uppnåtts. Ett undantag utgjordes av Åsums ångar som inventerades ifrån Åsumstornet efter det att Hovby ångar inventerats färdigt, d.v.s. ungefär kl. 10-11. Åsums ångar har inte hyst några häckande rödspovar på flera år och genomfört besök var därför snarare en extra kontroll av att det inte stod några rödspovar i området. För varje observerad rödspov noterades beteende och i fall fågeln uppträdde i par eller ensam. Strax före kl. 12 gjordes en rundringning mellan inventerarna för att kontrollera inventeringsresultat och för att reda ut eventuella frågetecken.

Hur många rödspovar observerades?

Vi kunde knappast ha valt en bättre morgon för genomförandet av inventeringen. Vädergudarna var på sitt bästa humör och

vi möttes av klarblå himmel, sol och endast svaga vindar. Vattenståndet i Hammarsjön var relativt högt – ca 80 cm över havsytte- och normal sommarvattennivå – vilket faktiskt underlättade för inventeringen då rödspovarna överlag ”tvingades” till att vistas där vi hade god överblick över ängsmarkerna. Med undantag av Håslövs ångar, där spelaktiviteten var hög och rödspovarna tidvis flög runt i kaotiska flockar, var fåglarna lättobserverade och lätträknade. Precis som önskat gick också många av dem tillsammans i par.

Antalet observerade individer blev 50-55 och då har ett exemplar som sågs vid Rinkaby ångar inte medräknats då detta bedömdes komma från Håslövs ångar. Flest individer sågs som väntat på Håslövs ångar (16-20 ex), följt av Hovby ångar (17 ex varav 8 par), Isternäset (5 par), Vramsåns mynning (1 par + 1 ex), Viby äng (1 par) samt Långängarna (1 par).

Omräknat i par får vi en minimisiffra på 24 medan en mer optimistisk bedömning landar på 30 par. Den senare siffran bygger på att minst en individ troligen missades på Hovby ångar vilket ger nio par där, att det fanns tio par på Håslövs ångar, att ströindividen vid Vramsåns mynning räknas som ett par och att det fanns ytterligare ett par vid Vinnö ångar samt vid Pulken.

Övriga observationer

Endast en kärnsnäppa noterades denna förmiddag då 1 ex spelflög kort över Rinkaby ångar. Åtminstone två av de observerade rödspovarna, båda honor vid Hovby ångar samt Viby äng, var ringmärkta med färgringar. Det går dock inte att säkert spåra var dessa fåglar ringmärkts. Det enda som går att säga är att de inte ringmärkts i Vatten-

Döda och skadade zoner på Isternäset.

foto *hans cronert*

riket. En ägretthäger upptäcktes av Roine Strandberg vid Rinkaby ängar. Sannolikt samma individ sågs senare i Vattenriket åtminstone till början av maj.

Erfarenheter av simultanmetoden

Med de väderförutsättningar som rådde denna morgon fungerade simultanmetoden alldeles utmärkt. Vid Håslövs ängar hade det varit en fördel med två inventerare som med hjälp av ”walkie-talkies” kunde samordnat inventeringen. På Hovby ängar var det lyckat att två personer delade på sig, där en började vid södra delen av området och gick norrut till en mötesplats och den andra inventeraren mötte upp norrifrån. Den norra delen

av Hovby ängar var något mer svårinventerad med en del svåråtkomliga sänkor på större, öppna ytor. I den betydligt smalare södra delen kunde hela området täckas av ordentligt. Åsums ängar täcks in helt och hållet från Åsumstornet.

Genom det höga vattenståndet kunde Isternäset relativt lätt spanas av från observationsplattformen nära järnvägen i norr. Blackan och Västra Fälåden fick sedan spanas

Tabell 1. Antal observerade rödspovar i olika delområden i Kristianstads Vattenrike vid simultaninventeringen den 13 april 2008.

Lokal	Antal rödspovar	Inventerare
Isternäset, Blackan & Västra Fälåden	5 par	Hans Cronert
Åsums ängar	0	Thomas Lindblad, Richard Ottvall
Hovby ängar	8 par + 1 ex	Thomas Lindblad, Richard Ottvall
Håslövs ängar	16-20 ex	Patrik Olofsson
Viby äng	1 par	Greger Flyckt
Rinkaby ängar	(1 ex)	Roine Strandberg
Vramsåns mynning	1 par + 1 ex	Nils Waldemarsson
Långängarna	1 par	Nils Waldemarsson

av från östra Blackan-bron respektive från norra sidan av järnvägen. Från den gamla linbastan i nordost har man bra överblick över Viby äng längs cykelvägen norr om och vandringsleden som går söderut från reservatparkeringen. Rinkaby ängar är genom sin långsmala form och mängder av diken tidsödande att inventera och kräver antingen att man vandrar längs ängarna från strax söder om Rörsbäcken i söder till bevattningspumpstationen i söder eller att man gör ett antal avstickare på markvägar ner mot ängarna. Långsängarna är ett oerhört stort område. Rödspovarna kan beroende på aktuell hävdform uppehålla sig på olika platser och inventeringen blir därför tidsödande. Vramsåns mynning är relativt

lättinventerat och rödspovarna brukar uppehålla sig i fuktsäckor nedanför kraftledningarna på södra sidan om ån.

Vid besöket 13/4 hade Patrik Olofsson fullt upp på Håslövs ängar med att hålla reda på alla rödspovar som samtidigt var inblandade i olika aktiviteter. Patrik bedömde då antalet rödspovar till max 20 individer (8-10 par). Vid hans och Hans Cronerts senare besök i samband med mer regelrätt revirkartering i slutet av april och i början av maj bedömdes 6-8 par, alltså något färre än vid första besöket. Ytterligare något senare i maj, 28/5, gjordes ett besöksföreläggande för att notera varnande rödspovar och då sågs fem par. Det kan tyckas som att revirkarteringsmetoden gav något färre par än simul-

Flygbild som visar Håslövs ängar våren 2008.

foto *patrik olofsson/N*

tanmetoden. Å andra sidan finns fåglar inrapporterade till Svalan som kan ha varit individer som räknades vid Håslövs ängar 13/4. Dessa var två ex vid Pulken 17/4 (lokalen besöktes inte av oss 13/4) och ett ex Åsums ängar 18/4. Vid Vinnö ängar, en lokal som vi inte täckte in vid vår inventering, noterades enligt Svalan fem ex 8/4, två par 11/4 samt ett ex 22/4. Därefter tycks observationer av rödspov saknas från denna lokal.

Rödspoven har de senaste åren häckat inom ett mindre område i nordost än vad som tidigare varit fallet. Vid inventeringarna 1968 och 1976 inventerades Helgeåsystemet ända från Hansskog/Torsebro i norr ner till Yngsjö i söder. Dessutom fanns det 1976 häckande rödspov vid Nymö mosse öster om Kristianstad. Eftersom häckningsområdet har "krympt ihop" något och mer koncentrerats till Hammarsjön kunde sju inventerare ganska väl hinna med samtliga lokaler. Idealt skulle en liknande inventering omfatta ytterligare någon eller några personer.

Något mer bör nämnas om vårt val att inventera kring mitten av april. Som tidigare nämnts gjordes inventeringarna 1968 och 1976 med gemensam inventeringsdag kring mitten av maj. Fördelen med en re-

Överst: skadad och död vegetation på Åsums ängar 24 april 2008. foto *hans cronert*
Nedan: slätteräng med vegetationsskador på Håslövs ängar 7 maj 2008. foto *hans cronert*

lativt tidig inventering tror vi är att paren ännu inte hunnit sprida sig efter eventuella misslyckade häckningsförsök. Erfarenheter från bl.a. Gotland visar att ett par som fått boet rövat kan uppehålla sig på andra lokaler under en till två veckor innan de återvänder till ursprunglig plats för ett eventuellt nytt

häckningsförsök (*Tomas Johansson muntligen*). Dessutom tror vi att häckande par kan vara lättare att observera innan de inlett ruvningen. Och inte minst kanske det är lättare att samla ihop tillräckligt med folk till en insats i första halvan av april jämfört med en månad senare? Våren är kort och konkurrensen är stor mellan olika fältaktiviteter och annat.

Diskussion

Vi uppfattade inventeringen som väl genomförd. Rimligtvis inräknades en stor del av Vattenrikets rödspovar som fanns på plats denna dag. Därför är resultatet oroväckande då det understryker rödspovens prekära situation i området. Sedan 1997

tycks beståndet ha halverats från 63 par till maximalt 30 par. Därmed är vi tillbaka och faktiskt på lägre nivå än under bottenåren i slutet av 1980-talet (*Figur 1*).

Vid flertalet lokaler som besöktes förmiddagen 13/4 uppfattade vi täckningsgraden som mycket god. Eller annorlunda uttryckt, vi gjorde oftast bedömningen att de rödspovar som fanns på plats inräknades. Därför tror vi inte att en stor andel rödspovar missades denna dag – tyvärr. Den enda något osäkra uppgiften kommer från Håslövs ängar, eftersom det var svårt för en ensam person att hålla isär alla individer. Men senare inventeringar på samma lokal visar att någon underskattning kan det knappast

Hårdbetande grågäss samt skadad vegetation på Isternäset i april 2008.

foto *hans cronert*

ha varit frågan om. Sammanfattningsvis rör det sig om enstaka individer eller par som kan ha hamnat utanför protokollet denna inventeringsförmiddag. Dessutom är det tveksamt om det kan tillkomma så många fler par som ännu inte hade anlänt till vår inventeringsdag. Sammantaget ger därför vårt inventeringsresultat en dyster bild av rödspovens situation i Vattenriket.

Varför har då rödspovarna minskat så pass mycket på bara tio år? Detta går förstås inte att ge ett enkelt svar på. Rödspoven har gått starkt tillbaka i landet som helhet samtidigt som det gått dåligt för arten i dess kärnfäste, Nederländerna. Tillbakagången i Nederländerna tycks emellertid inte bero på dålig överlevnad hos adulta fåglar, utan framför allt på markanvändning där alltför tidig slåtter försämrar rödspovarnas häckningsframgång. Därmed tycks det inte finnas en gemensam nämnare i övervintningsområdet eller längs flyttningen som kan förklara de parallella minskningarna i Sverige och i Nederländerna. Rödspovarna i Vattenriket befinner sig i randområdet av artens utbredning i Europa och detta kan förstås innebära att färre fåglar hittar till Vattenriket om arten minskar på andra platser. Därtill delar många uppfattningen att häckningsframgången varit dålig under flera års tid p.g.a. hög predation på ägg och ungar. Någon systematisk uppföljning av framgången har dock inte gjorts. Ett kraftigt ökat gåsbyte har föreslagits som en möjlig bidragande orsak till de vikande vadarbestånden i Vattenriket (Cronert 2008). Återigen är vår kunskap kring detta möjliga problem ytterst begränsad.

Som tidigare redovisats innebar omfattande översvämningar i juli 2007 att stora ängsarealer i Vattenriket inte betades alls samt att många slåtterängar förblev oslagna

(Cronert 2007). Dessutom avsattes en brunsvart beläggning på vegetationen. Resultatet av denna ovanliga situation kunde bl.a. observeras på Håslövs ängar under 2008. Här var 30-60 % av ängsmarkerna "förstörda" p.g.a. avdödning av vegetation, överslamning och avlagring av humusliknande ämnen. Vi vet inte idag om detta påverkade antalet rödspovar som skred till häckning i Vattenriket. I vilket fall kan det inte uteslutas.

Inventeringen har visat vad många befara-
rade – rödspoven har minskat rejält i Vattenriket. I ljuset av att det samlade svenska beståndet kanske inte längre överskrider 100 par (30 par i Skåne, 10 par på Gotland, 50 par på Öland samt enstaka par i övriga Sverige) är det extra viktigt att från och med 2009 följa rödspovens utveckling i Vattenriket mer i detalj. Förutom en årlig inventering av beståndet behövs en uppföljning av häckningsframgången samt studier på predationens och det ökade gåsbetets eventuella betydelse för rödspovens minskning. Oavsett vilka andra insatser som görs i Vattenriket föreslår vi att en årlig inventering av rödspovarna genomförs med simultanmetoden. Det är ett bra sätt att få en god uppfattning om hela beståndsstorleken i Vattenriket.

RICHARD OTTVALL

Ekologihuset, 223 62 Lund
richard.ottvall@zookol.lu.se

Referenser

- Cronert, H. 2008. *Håslövs ängar – inventering av hävdberoende vadare och änder våren 2007*. Anser 47:1-13.
- Cronert, H. & Lindblad, T. 1998. *Häckande simänder och vadare på strandängarna i Kristianstads Vattenrike. Resultat från en inventering våren 1997*. Medd. nr 20 från Nedre Helgeåns Fågelstation. Anser 37:89-102.
- Cronert, H. & Lindblad, T. 2004. *Strandängsinventering längs nedre Helgeån i Kristianstads Vattenrike våren*

2003. *Anser* 43:65-78.
- Ekberg, B. & Nilsson, L. 1994. *Skånes fåglar*. Signum, Lund.
- Gärdenfors, U. (red.). 2005. *Rödlistade arter i Sverige 2005*. ArtDatabanken, Sveriges Lantbruksuniversitet, Uppsala.
- Johansson, T., Hedgren, S., Kolehmainen, T. & Tydén, L. 2007. *Återinventering 2006 av häckande fåglar på gotländska strandängar*. Länsstyrelsen i Gotlands län. Rapporter om natur och miljö – 2007:17.
- Schönbeck, E. 1968. *Kristianstadstraktens rödspövsbestånd*. MSkOF 7:52-53.
- Svensson, Å. 1976. *Nordöstra Skånes rödspövsbestånd*. Inf. Fr. NÖ Skånes Fågelklubb 1976:4.

Sydlig kärrsnäppa på en död tuvtäteltuva på Häslöv. Speciellt tuvtäteln tog illa vid sig och gillade inte översvämmning under vegetationsperioden. Hur mycket vadarmat i form av ryggradslösa djur finns på dessa sterila marker?

foto hans cronert

